

Gőzmalmok a Duna partján. A budapesti malomipar a 19–20. században¹

LAKATOS ARTÚR²

Klement Judit könyve a magyar ipartörténetnek egy jelentős, de manapság már kevésbé ismert momentumát dolgozza fel, a budapesti malomipar kialakulását a dualizmus időszakában. A munka klasszikus gazdaságtörténeti írás, mely ugyanakkor olvasmányos módon elvégzi az ok-okozati összefüggés elemzését is, és túl ennek teoretikus aspektusain, bemutatásra kerülnek a különböző ipari létesítmények is.

Kulcsszavak: malom, Budapest, Minnesota, ipari fejlődés.

Gyakorló gazdaságtörténészként csak örömmel tudom tudomásul venni azt a tényt, hogy az elmúlt években Magyarországon megszapordtak azok a tanulmányok, monográfiák, melyek egy-egy hagyományos iparág magyar történeti vonatkozásait dolgozzák fel. Klement Judit ezen könyve is ezek sorába tartozik, aki saját bevallása szerint tapasztalt mentora, Kövér György javaslatait megfogadva indult el azon az úton, mely a budapesti malomipar történetének kutatását hozta magával. A kötet maga szemmel láthatóan, valamint az olvasás során az adat mennyiségéből érzékelhetően is, több év igencsak kiterjedt kutatómunkájának eredménye: érzéseink szerint a szerző nem is használta fel a nyomdába bocsátott kéziratban minden elsődleges kutatási eredményét: erre utal a szövegben 162 oldalon mindössze 72 lábjegyzet, de ugyanakkor a kötet végén található terjedelmes bibliográfia is, mely elsődleges levéltári forrásokat és nyomtatásban megjelentetett szakirodalmat egyaránt tartalmaz. De véleményünk szerint a megírásra felhasznált forrásanyag is elengedő volt ahhoz, hogy minőségi munkát kapjon kezébe a téma iránt érdeklődő olvasó.

¹ Klement Judit: *Gőzmalmok a Duna partján. A budapesti malomipar a 19–20. században*. Holnap Kiadó, Budapest, 2010, pp 162.

² Dr. kutató, TE-206-os kutatói szerződés, a Román Tudományos Akadémia kolozsvári fiókszervezete keretében

Strukturális szempontból nézve a kötet hat fejezetre, vagyis hat, önmagában is megjelentethető tanulmányra oszlik, ezeknek pedig fő témájuk ugyanaz: a budapesti malomipar fejlődése, különös tekintettel a XIX. század második felére. Ugyanakkor, a minél átfogóbb kép nyújtása érdekében, a hat fejezet-tanulmány más-más álláspontból nézve közelít a témához.

A legelső fejezet, a *Budapest, a gőzmalmok városa*, talán a legterjedelmesebb, és felépítését illetően is talán a legkomplexebb struktúrájú, de talán éppen ezáltal némileg bevezető jellegű is. A XIX. század végi Budapest urbanizációja, közigazgatási, gazdasági és kulturális fejlődése keretén belül ábrázolja a város iparosodásának történetét, gondosan elhelyezve ennek részegységét, az európai szinten is számottevő és versenyképes budapesti malomipar kialakulásának meghatározó tényezőit a kor politikai, gazdasági és társadalmi, szélesebb értelemben vett közegében. Ahogy a szerző fogalmaz, *a várostörténet jelenti a kiindulópontot*. A második fejezet – a szerző szavai szerint is – inkább kiemelt gazdaságtörténeti, *A gőzmalom mint vállalkozás a 19. században* habár esettanulmányai elsősorban magyar vonatkozásúak – azon belül is Budapesthez köthetőek elsősorban –, nem fukarkodik az összehasonlítás módszerével sem, főleg akkor nem, mikor a magyar malomipar sikereinek és nehézségeinek okait tárgyalja, és kulcsfontosságúnak tekinti az amerikai – még pontosabban: minneapolis-i – malmok által jelentett konkurenciát. Rövid bemutatásra kerül ezúttal a legtöbb budapesti malomvállalat, illetve ezek működtetői is. A harmadik fejezet szintén beillik a klasszikus gazdaságtörténeti írások közé, de ugyanakkor legalább ugyanennyire a technikatörténet ága is magáénak vallhatja, mivel figyelmének középpontjában az őrlési technika évszázadokon átnyúló fejlődése áll. A legfontosabb részkérdése ennek a fejezetnek ezt jelenti, mikor a szerző arra keresi a választ, mitől, milyen technikai jellegű elemektől válhatott különlegessé a XIX. századvégi magyar malomipar, melynek technológiáját amerikai mérnökök is tanulmányozták, valamint el is sajátították, és elemeit alkalmazták is a minneapolis-i malomipari központ kiépítésekor. Talán ez az a fejezet, ahol szívesen látnánk több vizuális illusztrációt, elsősorban műszaki

---

rajzokat, vagy az őrlési folyamathoz egykoron kapcsolódó, ma már azonban nem használatos, múzeumokban őrzött tárgyak fényképeit (máskülönben a kötet gazdagon, szakmai és esztétikai szempontból kiválóan el van látva illusztrációkkal).

A negyedik fejezet társadalomtörténeti szempontból a legérdekeesebb. *A gőzmalmok társadalma* címet viseli, és a „malomipar elitjének” – alapító tulajdonosok, részvényesek, kulcspozícióban levő szakemberek – mozaikszerű, színes portréját próbálja megrajzolni, mind általánosítások, mind egyéni esettanulmányok alapján, de szerepet kap benne a malomipari munkásság ábrázolása is. Ugyanakkor ebből a részből – mint a többiből is, persze – még többet is ki lehetett volna hozni. A jövőre nézve mindenképpen érdekes lehetne egy, a budapesti 19. századvégi malomipari elit szociológusi módszerekkel történő megvizsgálása, akár önmagába véve – vallási, etnikai, kulturális stb. szempontok alapján nézve –, akár más, magyar vagy európai városok hasonló struktúráival történő összehasonlítás keretén belül is.

Az Élet a gőzmalomban némileg szocioantropológiai – még ha a szerző ezt így, ebben a formában nem is fogalmazza meg – megközelítést használ, melyben a malomipari dolgozók hétköznapjait, de elsősorban a munkarendet, munkakultúrát igyekszik bemutatni, a legvégén ízelítőt adva az iparágra leselkedő veszélyekből – elsősorban a tűzvész által keletkezett károkból – is, ennek illusztratív esettanulmányaként ismertetve a Concordia-malom 1902-es leégését.

A legutolsó fejezet – *A háború és ami utána jött* – némileg epilógus jellegű is: a világháborús, Trianon utáni és második világháborút követő magyar történelem alakulásának tükrében ábrázolja az általában vett magyar malomipar fejlődését, jobban mondva ennek problémáit, nehézségeit. A kötetet fügelék zárja, melyben illusztratív statisztikák és statisztikai ábrák találhatók.

A kötet önmagában véve, szakmai szempontokból elemezve, jó munkának számít, melynek elismerése remélhetőleg nem várat sokat magára. Ugyanakkor azt is merjük remélni, hogy minél több ehhez hasonló munka fog születni a közeljövőben, még ha a gazdasági termelés történetének műfaját, illetve ennek analitikus-deszkriptív módszereit

---

nem is tartják sokan olyan értékesnek és érdekesnek, mint az elméleti, spekulatív problémák halmazát. Ugyanakkor viszont az ipari termelés története is része múltunknak, és megismerése hozzájárulhat kompetens és kreatív gazdasági gondolkodásunk kialakításához, illetve műveltebbé, komplexebbé való tételéhez is.
